

8η ΕΝΟΤΗΤΑ

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη οὕτω τὸ ἔργον εὖ ἐπιτελεῖ, πρὸς τὸ μέσον βλέπουσα καὶ εἰς τοῦτο ἄγουσα τὰ ἔργα (ὅθεν εἰώθασιν ἐπιλέγειν τοῖς εὖ ἔχουσιν ἔργοις ὅτι οὐτ' ἀφελεῖν ἔστιν οὔτε προσθεῖναι, ὡς τῆς μὲν ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως φθειρούσης τὸ εὖ, τῆς δὲ μεσότητος σωζούσης, οἱ δ' ἀγαθοὶ τεχνῖται, ὡς λέγομεν, πρὸς τοῦτο βλέποντες ἐργάζονται)· ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἔστιν ὥσπερ καὶ ἡ φύσις, τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστικὴ. λέγω δὲ τὴν ἠθικὴν· αὕτη γάρ ἐστι περὶ πάθη καὶ πράξεις, ἐν δὲ τούτοις ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις καὶ τὸ μέσον.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Αν, λοιπόν, κάθε τέχνη εκπληρώνει σωστά το έργο της με αυτόν τον τρόπο, δηλαδή έχοντας στραμμένο το βλέμμα της προς το μέσον και κατευθύνοντας προς αυτό τις ενέργειές της (γι' αυτό και συνηθίζουν να λένε στο τέλος για όλα τα τέλεια έργα, πως τίποτε δεν μπορείς να αφαιρέσεις ή να προσθέσεις σ' αυτά, δεδομένου ότι η υπερβολή και η έλλειψη φθείρουν την τελειότητα, ενώ η μεσότητα τήν διασώζει – και οι καλοί τεχνίτες εργάζονται, όπως λέμε, με το βλέμμα τους στραμμένο σ' αυτήν), και αν η αρετή είναι, όπως και η φύση, ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη, έχει τότε – κατά την γνώμη μου – ως στόχο της την μεσότητα. Φυσικά, εννοώ την ηθική αρετή· γιατί, αυτή σχετίζεται με τα πάθη (συναισθήματα) και τις πράξεις, και γιατί σ' αυτά υπάρχει η υπερβολή, η έλλειψη και το μέσον.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΑ

ἐπιστήμη (ἐπίσταμαι) : επιστήμη, επιστημονικός, αντιεπιστημονικός, επιστημονικός, επιστητός(=που μπορεί κανείς να μάθει), επισταμένως, επιστημολογία (=φιλοσοφία των επιστημών)

ἐπιτελεῖ (τέλος) : τέλος, τέλειος, τελειότητα, τελετή, τελευταίος, τελικός, τελεσφόρος, ατελείωτος, ατελέσφορος, αποτέλεσμα, εντέλεια, εντελώς, επιτελείο, αυτοτελής

ἄγουσα (ἄγω) : αγωγή, ανάγωγος, παραγωγή, διαγωγή, αγωγήμος, μεταγωγικός, ἄξονας, ἄξιος, ἀνάξιος, αξιοσύνη, απαγωγή, εξαγωγή, καταξίωση, υπεραξία

εἰώθασιν (εἴωθα < ἔθος) : ἔθιμο, εθισμός, ηθική, ηθικός, ηθικότητα, ἦθος, εθιμοτυπικός, ἀνήθικος, ασυνήθιστος, ευήθης, συνήθεια, κακοήθης, καλοήθης

ἐπιλέγειν : ἐπίλογος, επιλεκτικός, επιλογή, αναλογία, διαλογή, κατάλογος, παράλογος, ἄλογος, συλλογή, διάλογος, εκλογίκευση, εξομολόγηση, συνομολόγηση

προσθεῖναι (τίθημι : θη-, θε-) : θέμα, θέση, θεσμός, θετικός, θήκη, θησαυρός, ευδιάθετος, νομοθεσία, νουθεσία, οριοθέτηση, σκηνοθεσία, υιοθέτηση, θεμελίωση, θεμιτός

ἐλλείψεως (λείπω) : ἔλλειψη, ελλιπής, ελλειπτικός, διάλειψη, λιποβαρής, λειψός, λείψανο, ἐκλειψη, παράλειψη, υπόλοιπος, κατάλοιπο, υπόλειμμα, εγκατάλειψη, λιποτάκτης, λιποθυμία

ὑπερβολῆς : βολή, βλήμα, παραβολή, καταβολή, αναβολή, διάβολος, διαβολή, βολιδοσκοπηση, βαλλιστικός, ἀμφιβολία, ἀντιβολή, εἰσβολή, ἐμβόλιμος, βουλή, πρόβλημα

φθειρούσης : φθαρτός, φθορά, ἀφθαρτος, ἀδιάφθορος, δολιοφθορά, παραφθορά, ψυχοφθόρος

ἀγαθοὶ : ἀγαθός, ἀγαθοεργία, ἀγαθοποιός, Πανάγαθος, ἀγαθιάρης, ἀγαθόπιστος, καλοκαγαθία

τεχνῖται [τέχνη <θ. τεκ – (τίκτω < ἔτεκον)] : τέχνη, τέχνασμα, τεχνική, τεχνοκράτης, τεχνολογία, τεχνοτροπία, ἀτεχνος, ἐντεχνος, τεχνίτης, συντεχνία, ερασιτέχνης, ευρεσιτεχνία, λογοτέχνης, καλλιτέχνης, κομψοτέχνημα, πυροτέχνημα, φιλότεχνος, τόκος, τοκετός, τοκογλύφος

στοχαστική : στόχος, στοχασμός, στοχαστής, στόχαστρο, ἀστοχος, ἀστόχαστος, εὔστοχος

πάθη (πάσχω) : πάθημα, πάθηση, παθητικός, πένθος, ἀπαθής, ἀντιπάθεια, μετριοπαθής, παθιάρης, ἀπάθεια, συμπαθής, ἀντιπαθής, συμπαθητικός, ἀλληλοπάθεια, αυτοπάθεια, ἐμπαθής, περιπαθής

πράξεις (πραγ-) : πράξη, πράγμα, πραγματικότητα, πράγματι, πραγματεία, πρακτικός, πρακτορεῖο, ἀπραξία, διαπράττω, εἰσπράττω, συμπράττω, σύμπραξη, ἐχθροπραξία, κοινοπραξία

 Θέμα : Η αρετή στοχεύει στο μέσον, όπως και η τέχνη.

ΛΕΞΟΝΕΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

A. ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΑΥΤΙΣΗ ΑΡΕΤΗΣ ΜΕ ΜΕΣΟΝ.

B. ΣΧΕΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ (ΤΕΧΝΗΣ) ΜΕ ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΦΥΣΗ.

Γ.ΤΑΥΤΙΣΗ ΑΡΕΤΗΣ ΜΕ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟ ΜΕΣΟ (ηθική αρετή σφυρηλατείται πάνω στα πάθη και στις ψυχικές μας ενέργειες, τα οποία ενέχουν τις έννοιες της υπερβολής-έλλειψης-μέσου. Οι τρεις αυτές έννοιες όμως σχετίζονται με το υποκειμενικό μέσον. Άρα αρετή = υποκειμενικό μέσον).

τέχνη ≈ επιστήμη

Ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τον όρο «**ἐπιστήμη**» με νοηματικά παρεμφερές περιεχόμενο του όρου «**τέχνη**». Με τους όρους αυτούς, πάντως, νοείται απ' τον φιλόσοφο *η έλλογη και επιτυχημένη κατασκευαστική δραστηριότητα*. Αυτή είναι η γενική σημασία.

Πιο ειδικά, ως επιστήμη-τέχνη νοείται η δημιουργία μορφών ωραίου, οι οποίες (μορφές) συνδυάζουν την αισθητική συγκίνηση με την πρακτική ωφέλεια. Η ποιοτική τελειότητα ενός τέτοιου έργου τέχνης επιτυγχάνεται μόνο όταν αυτό το έργο δημιουργείται κατά το πρότυπο της μεσότητας· όταν δηλαδή εξισορροπούνται οι αντιθέσεις μεταξύ της υπερβολής και της έλλειψης, τότε επιτυγχάνεται η μεσότητα στο έργο αυτό και είναι – ως εκ τούτου – ποιοτικά τέλειο.

Άρα, η μεσότητα στο έργο τέχνης ταυτίζεται με την ποιοτική τελειότητά του· η καταστροφή της μεσότητας – τελειότητας μπορεί να επέλθει με την προσθήκη ενός στοιχείου στο τέλειο έργο τέχνης, ή με την αφαίρεση ενός στοιχείου απ' αυτό... Τόσο λεπτές είναι οι ισορροπίες και τόσο εύθραυστη η εναρμόνιση των αντιθέσεων.

Μια τελευταία παρατήρηση : Στον όρο «**ἐπιστήμη**», λοιπόν, όταν ταυτίζεται με τον όρο «**τέχνη**», αντιστοιχεί η μεσότητα «**πρός ήμᾶς**», δηλαδή η μεσότητα με υποκειμενικά κριτήρια· όταν όμως, ο όρος «**ἐπιστήμη**» νοείται από τον φιλόσοφο με την σημερινή σημασία του

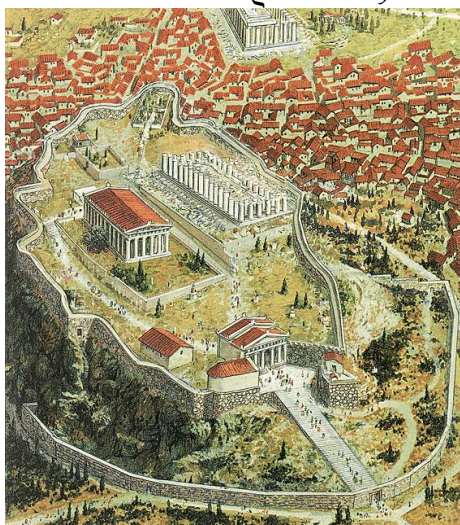
όρου, δηλαδή ως η συστηματοποιημένη γνώση που επέρχεται μέσω της εκπαίδευσης, αντιστοιχεί η μεσότητα «κατὰ τὸ πρᾶγμα», δηλαδή μεσότητα με αντικειμενικά κριτήρια, καθώς η τέτοιου είδους «ἐπιστήμη» εντάσσεται στις διανοητικές αρετές.

Ηνίοχος

Καρυάτιδες

τέχνη (έπιστήμη) - αρετή- φύσις

Συσχετίζοντας τις τρεις αυτές έννοιες μαζί ο Αριστοτέλης, διαπιστώνει ότι έχουν **ένα κοινό γνώρισμα**: δηλαδή έχουν την δυνατότητα να **δημιουργούν μορφές**, που η δημιουργία τους στηρίζεται στην **μεσότητα**. Ωστόσο έχουν και **διαφορές** :

α) Τέχνη : Η τέχνη μορφοποιεί την ύλη· όπως προείπαμε, το ποιοτικά τέλειο έργο τέχνης επιτυγχάνεται, όταν πραγματώνεται η μεσότητα, δηλαδή η εξισορρόπηση, μεταξύ της υπερβολής και της έλλειψης.

β) Άρετή: η αρετή είναι ανώτερη και ακριβέστερη από την τέχνη. **Οι αιτίες της ανωτερότητας** αυτής είναι οι εξής: **η αρετή μορφοποιεί την προσωπικότητα του ανθρώπου, τόν διαμορφώνει**. Για αυτό και είναι ανώτερη από την τέχνη, αφού το έργο που επιτελεί είναι τόσο σημαντικό. Όταν ο Αριστοτέλης δηλώνει ότι η αρετή έχει ως στόχο της την μεσότητα, εννοεί ότι η αρετή είναι το αποτέλεσμα της αποφυγής των ακροτήτων και έλλογη εξισορρόπηση των αντιθέσεων. Επομένως, βάσει των όσων προαναφέρθηκαν για την τέχνη, τότε και η αρετή ως μεσότητα είναι παράλληλα και τελειότητα.

Να τα διασαφηνίσουμε τα πράγματα : Η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από την τέχνη, καθώς δεν δημιουργεί μορφές, αλλά **τελειώνει, τελειοποιεί το κορυφαίο στην αξιολογική κλίμακα όν, δηλαδή τον άνθρωπο**. Τα αποτελέσματα της ανωτερότητας αυτής είναι τα εξής. Η αρετή, **ως ακριβέστερη από την τέχνη, θα επιτυγχάνει την μεσότητα σε μεγαλύτερο βαθμό**. Και **ως ανώτερη--σημαντικότερη από την τέχνη, θα αποτελεί αυθεντικότερη έκφραση της τελειότητας**.

γ) Φύσις : Και η φύση υπερέχει της τέχνης· ο «τεχνίτης-έπιστήμων», σίγουρα ενεργεί συνειδητά, ενεργεί έλλογα, προσπαθεί να είναι ακριβής και επιδιώκει την τελειότητα. Παρά ταύτα, στα έργα του ενυπάρχει το υποκειμενικό, το παρακινδυνευμένο, το ατελές.

Τα πάντα, εξάλλου, στην ανθρώπινη ύπαρξη είναι πεπερασμένα (έχουν όρια) : Κάθε ενέργεια τήν περιορίζει το σφάλμα, κάθε πράξη τήν ορίζει η ενοχή, κάθε σκέψη τήν υπονομεύει η αμφιβολία. Αυτή η κατάσταση οριοθετεί την αμφισημία **«του ὑπάρχειν, του γίγνεσθαι»** στον κόσμο. Όσο ο άνθρωπος και οι ενέργειές του πραγματοποιούνται,

τελούν σ' ένα διαρκές γίγνεσθαι, φθείρονται από τους περιορισμούς του κόσμου και μένουν εκκρεμείς ως προς το μέλλον. Υπάρχει, δηλαδή, το στίγμα της αμφισημίας, καθώς μετέχει στην κοινή μοίρα τῶν ὄντων του κόσμου.

Αντιθέτως ἡ φύσις κυριαρχείται ἀπὸ τὴν ἔννοια τοῦ σκοποῦ. Πραγματικά, δὲν κάνει τίποτα στὴν τύχη, ἀλλὰ κινεῖται σταθερὰ πρὸς τὴν πραγμάτωση συγκεκριμένων σκοπῶν, καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ τὰ ἔργα τῆς εἶναι ἀλάνθαστα καὶ ἐπομένως τέλεια.

Παραδείγματος χάριν, τὸ ἐνστικτο τοῦ χελιδονίου εἶναι - κατὰ τὸν φιλόσοφο - περισσότερο ἀλάνθαστος ὁδηγὸς ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ ἀρχιτέκτονα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ φωλιά τοῦ πρώτου εἶναι τελειότερη ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ δεύτερου, καθὼς ἐκφράζεται ἀμεσότερα ὁ σκοπὸς στὴν φωλιά τοῦ χελιδονίου καὶ καλύπτει περισσότερο τὶς ἀνάγκες τοῦ.

ο υποθετικός συλλογισμός (1^ο ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΤΑΥΤΙΣΗΣ ΑΡΕΤΗΣ ΜΕ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΜΕΣΟΤΗΤΑ)

α) Ἀν ἡ τέχνη στοχεύει στὸ μέσον,

β) Ἀν ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν τέχνη,

Συμπέρασμα : τότε καὶ ἡ ἀρετὴ θα στοχεύει στὸ μέσον

Τὸ εἶδος τοῦ υποθετικοῦ συλλογισμοῦ ταιριάζει στὸ ἐπιστημονικὸ ὕφος, γιὰτὶ βρίσκεται μακριὰ ἀπὸ τὸν δογματισμὸ, καὶ γιὰτὶ μέσα στὴν μεθοδολογία τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρευνας εἶναι καὶ ἡ διατύπωση υποθέσεων, πὺ ἀργότερα ἐπαληθεύονται καὶ διαψεύδονται.

ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΥ ΜΕΣΟΥ ΜΕ ΗΘΙΚΗ ΑΡΕΤΗ

Ο Αριστοτέλης διευκρινίζει ότι η αρετή στην οποία αναφέρεται είναι η ηθική και όχι η διανοητική, *διότι μόνο η ηθική αρετή συνδέεται με τα πάθη(=συναισθήματα) και τις πράξεις του ανθρώπου και διότι μόνο σε αυτά (δηλαδή στα πάθη και στις πράξεις) υπάρχει υπερβολή, έλλειψη και μεσότητα.*

Γνώρισμα, λοιπόν, των πράξεων και των παθών του ανθρώπου είναι τό ότι επιδέχονται τη μεσότητα, την υπερβολή και την έλλειψη (έν δέ τούτοις έστιν ύπερβολή και έλλειψις και τό μέσον), καθώς τα πάθη και οι πράξεις είναι στην ουσία ένα είδος υλικής βάσης, πάνω στην οποία πραγματώνεται η αρετή. *Άρα το πιο πιθανόν είναι να συνδέεται η αρετή με το υποκειμενικό μέσον στα πάθη και στις πράξεις· στην αμέσως επόμενη ενότητα θα διερευνήσει ακριβώς αυτό το θέμα. Προς το παρόν είναι επιφυλακτικός, και γι' αυτό καταλήγει σε ένα συμπέρασμα με δυνητική ευκτική.*

Η μεσότητα, η υπερβολή και η έλλειψη δεν έχουν ισχύοντα ρόλο στις διανοητικές αρετές, π.χ. στην φρόνηση ή στην σοφία. Για τις διανοητικές αρετές δεν τίθεται θέμα διαβάθμισης, αφού σε αυτές δεν τίθεται θέμα μεσότητας, και είναι ασυμβίβαστες με τις έννοιες «υπερβολή» και «έλλειψη». Για παράδειγμα η σοφία δεν χαρακτηρίζεται από υπερβολή ή έλλειψη, αφού ο άνθρωπος ή τήν κατέχει ή δεν τήν κατέχει.

Ερμηνευτικές παρατηρήσεις

- **του μέσου ἂν εἶη στοχαστική** : Η δυνητική ευκτική εκφράζει αυτό που είναι δυνατό να γίνει στο παρόν και στο μέλλον, δηλαδή κάτι πιθανό – ενδεχόμενο και όχι βέβαιο. Με την έγκλιση αυτήν ο Αριστοτέλης αποφεύγει τον κατηγορηματικό και δογματικό χαρακτήρα που θα είχε η ίδια η πρόταση, αν το ρήμα της ήταν στην οριστική, η οποία εκφράζει το πραγματικό (π.χ. **του μέσου ἐστὶ στοχαστική**). Η διατύπωση αυτή, λοιπόν, με δυνητική ευκτική, δείχνει μετριοπαθές – νηφάλιο και ήπιο ύφος, που προσιδιάζει στον επιστημονικό λόγο.

- **λέγω δὲ τὴν ἠθική** : ο Αριστοτέλης διευκρινίζει ότι με τον όρο αρετή εννοεί την ηθική αρετή και όχι την διανοητική, διότι η ηθική έχει να κάνει με πράξεις και συναισθήματα, όπου υπάρχει η υπερβολή, η έλλειψη και το μέσον. Αντίθετα οι διανοητικές αρετές (π.χ. σοφία) δεν είναι μεσότητες, αφού αφενός δεν έχουν καμία σχέση με πράξεις και συναισθήματα, και αφετέρου δεν μπορεί να θεωρηθεί κακό σε αυτές η έλλειψη και κυρίως η υπερβολή. Δηλαδή στις διανοητικές αρετές είναι καλό κάποιος να έχει πάρα πολλές γνώσεις (να βρίσκεται στην υπερβολή).

- **περὶ πάθη** : Με την λέξη πάθος στα νέα ελληνικά ορίζεται το συναίσθημα – η τάση - η επιθυμία που κυριαρχεί πάνω στην συνείδησή μας, ώστε να μην ελέγχεται από την κρίση μας (το λογικό μας) και να καθορίζει εντέλει την γενική συμπεριφορά μας. Πρόκειται δηλαδή για ένα συναίσθημα – επιθυμία που το νοιώθουμε και το εκδηλώνουμε στο βαθμό της υπερβολής (π.χ. πάθος ερωτικό, πάθος χαρτοπαιξίας, ζήλιας, κ.λπ.). Όμως τα αριστοτελικά πάθη ταυτίζονται σχεδόν με αυτά που ονομάζουμε σήμερα συναισθήματα και μπορεί να είναι ευχάριστα – θετικά (π.χ. χαρά, φιλία, ελεημοσύνη, θάρρος κ.λπ.) και δυσάρεστα – αρνητικά (π.χ. οργή, φόβος, φθόνος, μίσος, κ.λπ.). Ως προς την αριστοτελική έννοια “πάθη” ο φιλόσοφος αναφέρει κάπου στα **Ηθικά Νικομάχεια (1105b, 23-26)**: “λέγω δὲ πάθη μὲν ἐπιθυμίαν ὀργήν, φόβον, θάρρος, φθόνον, χαράν, φιλίαν, μίσος, πόθον, ζῆλον, ἔλεον, ὅλως οἷς ἔπεται ἡ ἡδονὴ ἢ ἡ λύπη” . Απαριθμεί λοιπόν συναισθήματα και τα κατατάσσει σε δύο κατηγορίες, στα ευχάριστα και στα δυσάρεστα.

1^ο ΕΠΙΜΕΤΡΟ : Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΤΗΤΑΣ

Δεν είναι λίγοι αυτοί που πιστεύουν ότι η αριστοτελική διδασκαλία περί της αρετής ως «μεσότητας» έχει την ανώτατη αρχή της στην **προσωκρατική διδασκαλία, κυρίως των Πυθαγόρειων**, ότι δηλαδή αυτό που γεννάει και συντηρεί την υγεία στον άνθρωπο είναι η τήρηση του μέτρου και της αρμονίας, η ισορροπία των αντίθετων δυνάμεων, των αντιθέσεων που βρίσκονται στην βάση του κόσμου, οι οποίες όμως δένονται τελικά σε μια «τάξη», σε μια αρμονία.

Η θεωρία αυτή επεκτάθηκε και διερευνήθηκε **από τον Ιπποκράτη**. Κατά την ιπποκρατική ιατρική, προϋπόθεση--όρος της σωματικής υγείας του ανθρώπου αποτελεί η τήρηση του μέτρου και της αρμονίας μεταξύ των αντιθέσεων. **Ο Αριστοτέλης απλώς μετέφερε τους όρους και τις προϋποθέσεις της σωματικής υγείας στην ηθική υγεία του ανθρώπου, με την αναγωγή της έννοιας της μεσότητας σε γενικά ηθική αρχή.**

2^ο ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΤΕΛΕΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΦΥΣΗ

Ο Αριστοτέλης, για να κάνει σαφέστερη την αντίληψή του ότι τα πάντα στην φύση αποβλέπουν σε κάποιο σκοπό, συγκρίνει την φύση με την τέχνη. Η τέχνη μιμείται την φύση και ολοκληρώνει ό,τι η φύση αφήνει ανολοκλήρωτο (αυτή η ιδέα μοιάζει με την ιπποκρατική ρήση «**ὁ ἰητρὸς ὑπηρέτης τῆς φύσιος**»).

Ο Αριστοτέλης συγκρίνει την φύση με την τέχνη, δηλαδή τα αποτελέσματά τους, και όχι την φύση με τον καλλιτέχνη. Παίρνει παραδείγματα φυτά και ζωικούς οργανισμούς για να καταδείξει τον σκοπό στην φύση : «Αν, λοιπόν, κινημένα από την φύση τους για κάποιον ορισμένο σκοπό το χελιδόνι χτίζει την φωλιά του, η αράχνη υφαίνει τον ιστό της, τα φυτά μεγαλώνουν τα φύλλα τους για χάρη των καρπών και κατευθύνουν τις ρίζες τους όχι προς τα πάνω αλλά προς τα κάτω, για να παίρνουν την τροφή τους, τότε είναι φανερό πως υπάρχει ένας τέτοιος σκοπός σε ό,τι συμβαίνει και σε ό,τι υπάρχει στην φύση».

Σκοπός, λοιπόν, είναι αυτό που κάθε φορά προκύπτει ως τελικό αποτέλεσμα κατά την εξέλιξη της διαδικασίας της γένεσης σύμφωνα με τον φυσικό νόμο και με μια πορεία που δεν παρουσιάζει διακοπές.

Λάθη γίνονται στην τέχνη· λάθη όμως συμβαίνουν και στην φύση και τα λάθη αυτά, βέβαια, είναι οι τερατογενέσεις. Δεν είναι σωστό να αντιλαμβανόμαστε την ύπαρξη του σκοπού στην φύση ως αποτέλεσμα σκέψης ή λογικής διεργασίας· αυτό που προκαλεί την κίνηση του ὄντος προς την μορφή της τελειοποίησής του είναι η αρχή της νομοτέλειας και της ύπαρξης ορισμένου σκοπού.

3^ο ΕΠΙΜΕΤΡΟ : ΜΕΤΡΙΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΡΙΑ ΣΤΑ ΟΝΤΑ ΣΥΝΙΣΤΟΥΝ ΚΑΙ ΦΑΝΕΡΩΝΟΥΝ ΤΟ ΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ

Στο έργο “Φίληβος” ή “Περί ηδονής, ηθικός”, ο Πλάτωνας προσπαθεί να περιστείλει τον δυϊσμό του και να γεφυρώσει την απόσταση μεταξύ του αισθητού και του νοητού κόσμου. Κατά τον Πλάτωνα, εκφράσεις του **Ἀγαθοῦ** είναι η «μετριότης» και η «συμμετρία», δηλαδή η τήρηση του μέτρου και η εισαγωγή ορθών αναλογιών, με τις οποίες επιτυγχάνεται η εναρμόνιση των αντιθέσεων (κάτι αντίστοιχο με την αριστοτελική μεσότητα).

Τό Ἀγαθόν, για τον Αθηναίο φιλόσοφο, διατρέχει τον αισθητό κόσμο και επενεργεί δυναμικά στα αισθητά ὄντα, χωρίς όμως να χάνει τον υπερβατικό χαρακτήρα του. Όταν συμβαίνει αυτό, στο αισθητό ὄν ενυπάρχει η «μετριότης» και η «συμμετρία» και αποτέλεσμα είναι να φανερώνεται το «ωραίο», το «καλό».

Επομένως, όπου έχουμε άδηλη παρουσία του Ἀγαθοῦ μέσω των λειτουργιών του, δηλαδή της «μετριότητας» και της «συμμετρίας», εκεί ακριβώς φανερώνεται το κάλλος και η αρετή, δηλαδή η ποιοτική τελειότητα και η χρηστική ωφελιμότητα.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ο όρος **ἐπιστήμη** στον Αριστοτέλη άλλοτε ισοδυναμεί με τον όρο τέχνη, ενώ άλλοτε χρησιμοποιείται με την συνηθισμένη και σήμερα σημασία του (συστηματοποιημένη γνώση), οπότε και εντάσσεται από τον φιλόσοφο στις διανοητικές αρετές. Με ποιο περιεχόμενο χρησιμοποιείται ο όρος στην ενότητα; Ποιο είδος **μεσότητας** αντιστοιχεί σε κάθε σημασία του όρου;
2. Ο Αριστοτέλης σε προηγούμενη ενότητα (6^η) αναφέρθηκε στην αρετή του οφθαλμού, του ίππου κ.λπ., σε σχέση με την ολοκλήρωση του έργου που η φύση έχει αναθέσει σε κάθε ζώο ή πράγμα. Με βάση αυτές τις απόψεις και με την βοήθεια των πληροφοριών που περιέχονται στο κείμενό σας, να δείξετε πότε μια τέχνη είναι «ενάρετη».
3. Να δώσετε με δικά σας λόγια την σχέση της ηθικής αρετής με την τέχνη και την φύση. Ποιο κριτήριο χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης ως βάση σε αυτόν τον συσχετισμό; Να αιτιολογήσετε την υπεροχή της φύσης και της ηθικής αρετής απέναντι στην τέχνη.
4. Στην αριστοτελική (τυπική) Λογική έχουμε υποθετικούς συλλογισμούς των οποίων το συμπέρασμα εξαρτάται από προκείμενες προτάσεις από τις οποίες η μια τουλάχιστον είναι υποθετική. **α)** Να επισημάνετε έναν τέτοιο συλλογισμό και να τον καταγράψετε παρατάσσοντας τις προκείμενες προτάσεις και καταλήγοντας στο συμπέρασμα. **β)** Νομίζετε ότι ένα τέτοιο είδος συλλογισμού ταιριάζει στο επιστημονικό ύφος;
5. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, η ψυχή του ανθρώπου αληθεύει, ανακαλύπτει την αλήθεια, με την βοήθεια των διανοητικών αρετών, όπως είναι **ή φρόνησις, ή σοφία, ό νοῦς** (HN 1139 b 15-20). Νομίζετε ότι όσα αναφέρονται στην ενότητα για την μεσότητα μπορούν να ισχύσουν και για τις διανοητικές αρετές; Να αιτιολογήσετε τις απόψεις σας.

6. **πάθη** : Σε άλλο χωρίο ο φιλόσοφος διευκρινίζει : «Λέγω δὲ πάθη μὲν ἐπιθυμίαν, ὀργήν, φόβον, θάρσος, φθόνον, φιλίαν, μῖσος, πόθον, ζῆλον, ἔλεον, ὅλως οἷς ἔπεται ἡδονὴ ἢ λύπη» (HN, 1105 b 23-26). Λαμβάνοντας υπ' ὄψιν σας αυτήν την διευκρίνιση και ὅσα εκτίθενται στις ενότητες 5 και 8, να δώσετε τα κοινά σημεία των ηθικῶν αρετῶν με τα πάθη και τις πράξεις.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. ἐπιτελῶ : α) Να δώσετε ένα ομόρριζο επίρρημα της ν.ε. β) Να εξηγήσετε τις σημασίες της λέξης επιτελείο στην ν.ε.

2. Να δώσετε την σημασία των εκφράσεων στην νέα ελληνική : ἄγω καὶ φέρω, ἄγω θεούς, ἄγω τειχος, ἡσυχία ἄγω, ἐορτήν ἄγω, ἄγω ἐπὶ τοὺς δικαστάς, ἄγομαι γυναῖκα, ἄγε ἢ ἄγετε + υποτακτική ἢ προστακτική, ἄγω κακῶς/ὀρθῶς/ καλῶς.

3. Να μεταφέρετε στην νέα ελληνική τις φράσεις :

Ὅθεν εἴωθας

οὐκ ἀφελεῖν ἔστιν

ἢ ἀρετὴ στοχαστικὴ ἔστί του μέσου.

4. Να επισημάνετε στο αρχαίο κείμενο τις λέξεις που σημαίνουν στα νέα ελληνικά : **αὐτόν που σκέπτεται βαθιά, διαλέγω**. Ποια σημασία ἔχουν στο κείμενο οι ίδιες λέξεις;

5. Να σχηματίσετε ένα παράγωγο επίθετο για κάθε ρηματικό τύπο, χρησιμοποιώντας την παραγωγική κατάληξη που σας δίνεται, και να γράψετε την σημασία του ὅπως στο παράδειγμα :

Νέμω -ας : νομάς, νομάδος

Προβλέπω- ιμος :

Ἀφελεῖν - τικος :

Φθειρούσης - τος :

Σωζούσης - τήριος

Νοῦς + ἔχω - ἦς :

6. α) Να δώσετε την σημασιολογική διαφορά μεταξύ των επιθέτων : ακριβής – ακριβός και των επιρρημάτων ακριβώς – ακριβά.

β) Να συνδέσετε τις λέξεις της στήλης Α με τις φράσεις της στήλης Β.

A	B
α) ακριβής	1. ακριβοπληρώνω
β) ακριβός	2. ακριβοδίκαιος
γ) ακριβοθώρητος	3. ακριβολόγος
	4. μονάκριβος
	5. ανακριβής
	7. ανεξακριβωτος